

**Міністерство освіти і науки України
Державний торговельно-економічний університет
Вінницький торговельно-економічний інститут
Кафедра менеджменту та адміністрування**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Інструменти реалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні
під час воєнного стану»
(за матеріалами Вороновицької селищної ради, с. Вороновиця, Вінницька
область)

Здобувача вищої освіти
II курсу, групи ПУА-21з(м),
спеціальності 281 «Публічне управління
та адміністрування»
освітньої програми «Публічне управління
та адміністрування»
заочної форми навчання

Наталії
Григоренко

Науковий керівник
доктор. екон. наук, доцент

Іван
Заюков

Гарант освітньої програми
канд. наук держ. упр., доцент

Ірина
Ніколіна

Вінниця 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ	6
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ НА ПРИКЛАДІ ВОРОНОВИЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ	
2.1. Організаційна частина впровадження молодіжної політики у Вороновицькій селищній раді	19
2.2. Аналіз сучасних тенденцій формування інструментів молодіжної політики України на сучасному етапі	20
2.3. Оцінювання стану молодіжної політики, її інструментів на регіональному рівні за 2022-2023 роки	28
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	36
3.1. Участь молоді у загальнонаціональному волонтерському русі в умовах війни	36
3.2. Зміни законодавства у сфері волонтерської діяльності	43
3.3. Громадянська освіта в Україні як важлива передумова підвищення рівня громадянської активності всередині українського суспільства серед молоді	47
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Актуальність дослідження. Питання молоді привертала увагу протягом всієї історії людської цивілізації і це не випадково адже в світовому розумінні поняття «молодь» представлена як окрема вразлива категорія. З початку незалежності України тема молоді відображалася в низці законів, декларацій, стратегій, концепцій. Сьогоднішні виклики, проблеми і запити нинішньої молоді актуалізують законотворчу потребу в новій стратегії молодіжної політики, в основі якої – європейські критерії якості життя для молодих людей. В зв'язку з глобалізацією та стрімким розвитком освітнього процесу, в сфері молодіжної політики з'являється неабиякий інтерес до оцінки якості освіти. Особлива увага зосереджена саме на вищій освіті: в умовах нестійкого ринкового середовища, до молодих фахівців застосовуються високі критерії та вимоги з боку роботодавців, а відповідно до Всесвітньої декларації ЮНЕСКО з вищої освіти, якість навчання залежить від процесу викладання, навчальних програм, статистичних досліджень самих студентів та матеріально-технічної бази академічного середовища в цілому.

Наукова рефлексія поняття «молодіжна політика» представлена у працях таких науковців галузі суспільних і політичних наук, як: О. Балакірева, Є. Бородін, М. Головатий, В. Головенько, І. Льїнський, В. Криворученко, В. Кулік, Н. Метьолкіна, М. Перепелиця, М. Пірен, Р. Сторожук.

Об'єктом дослідження виступає молодіжна політика на місцевому рівні під час воєнного стану.

Предметом дослідження виступають інструменти реалізації стосовно молодіжної політики на прикладі Вороновицької селищної ради.

Мета роботи полягає у формуванні теоретико-методологічних засад формування та реалізації інструментів державної молодіжної політики.

В результаті дослідження для досягнення мети мають бути виконанні наступні завдання:

- визначити теоретичні та методичні засади формування та реалізації інструментів молодіжної політики;
- проаналізувати сучасні тенденції формування інструментів молодіжної політики України;
- оцінити стан молодіжної політики на регіональному рівні;
- дослідити основні напрямки ефективності реалізації інструментів державної молодіжної політики під час воєнного стану;
- проаналізувати та дослідити кількість молодих людей, які беруть участь у загальнонаціональному волонтерському русі в умовах війни;
- дослідити зміни законодавства у сфері волонтерської діяльності;
- дослідити громадянську освіту в Україні як важливу передумову підвищення рівня громадянської активності.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що духовне відродження молоді України є можливим саме завдяки концентрації уваги та зусиль держави на вирішенні проблем молоді. Попри усвідомлення істини, Україна на сьогодні має перелік невирішених молодіжних проблем, які потребують поглибленого аналізу у регулювання виваженої поведінки.

Методи дослідження. В процесі написання кваліфікаційної роботи було використано низку загальнонаукових методів, а саме: *метод аналізу наукових праць* (використовується безпосередньо в дослідженні реалізації інструментів державної молодіжної політики на регіональному рівні під час воєнного стану); *історичний і логічний методи* (під час дослідження теоретичних засад формування молодіжної політики); *індивідуальний підхід* (під час розробки якого основні дослідження були зосереджені на загальнонаціональному волонтерському русі) тощо.

Інформаційну базу дослідження склали теоретичні дослідження науковців, Закони України, матеріали власних спостережень, мережа Інтернет.

Наукова новизна дослідження полягає в систематизації інструментів реалізації державної молодіжної політики на рівні Вороновицької селищної ради (с. Вороновиця, Вінницька область), яка на відміну від існуючих інструментів, ґрунтується на перспективному досвіді поліпшення системи стимулювання самоуправлінської активності молодих людей, що стане важливим елементом стратегії молодіжної політики, в основі якої – європейські критерії якості життя для молодих людей України.

Практичне значення одержаних результатів може бути використане на місцевому рівні, а саме на базі Вороновицької територіальної громади.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні засади кваліфікаційної роботи розглядались на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Правове регулювання доступу до публічної інформації» (м. Вінниця, ВТЕІ ДТЕУ, 20.04.2023), на тему «Формування та реалізація інструментів державної молодіжної політики» та X Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Менеджмент XXI століття: сучасні моделі, стратегії, технології» (м. Вінниця, ВТЕІ ДТЕУ, 06.10.2023).

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел і додатків. Робота розміщена на 55 сторінках основного тексту, налічує 3 рисунки і 5 таблиць. Перелік використаних джерел налічує 50 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТОЕРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Молодіжна політика – це один із найголовніших напрямів діяльності держави. Важливість її втілення сьогодні є тотожною до перспектив існування країни в майбутньому. Молодь – це найактивніша частина населення, яка є рушієм кожної епохи, ініціатором змін та важилем впливу у суспільстві» [6]. У країнах ЄС політичні системи спрямовані на співпрацю та партнерство з молодими людьми.

Після розколу СРСР, Україна переживала етап на якому основною задачею виступала побудова своєї індивідуальної соціальної системи (освіти, соціального забезпечення, сфери зайнятості тощо), в якій молодіжна політика є регулятором цих складників життя молоді. Перша складова терміну – «молодь», може розглядатися у психологічному, субкультурному, рольовому, конфліктному, логічному, аксіологічному, процесуальному, стратифікаційному та соціально-демографічному підходах. Збірна термінологія визначає її, як «диференційовану соціальну групу, що має специфічні соціальні, психологічні, економічні та культурні особливості; перебуває в процесі соціалізації, відповідно до потреб часу є творцем соціальної і культурної реальності» [6, с.150].

Друга частина терміну – «політика», є достатньо широкою для розуміння. Проаналізувавши певну кількість наукових джерел, можна узагальнено стверджувати, що «політика – це діяльність органів державної влади та державного управління, що відповідає за суспільний лад, безпеку та соціальноекономічні показники серед членів суспільства» [13, с. 22].

У ході аналізу існуючих підходів до трактування досліджуваної дефініції, нами з'ясовано, що більшість авторів у своїх дослідженнях опираються на визначення І. Ільїнського: «Молодіжна політика – це, по-

перше, система ідей, теоретичних положень про роль і місце молодого покоління, по-друге, це практична діяльність суб'єктів такої політики: держави, громадських організацій та інших соціальних інститутів, щодо реалізації цих ідей, положень і директив з метою формування і розвитку молоді» [7, с. 62].

На думку О. Кулика, відтепер ініціативна частина розвитку молодіжної політики частково має перекладатися на громадянський рівень, який буде суб'єктом втілення, а також «рупором» потреб молодого населення [11, с.2].

У 2000-2015 роках науковці Б. Савченко, В. Цветков, Г. Коваль, І. Палій, Н. Метьюлкіна, О. Артюр, О. Балакірєва, О. Каретна, О. Яременко, С. Голуб досліджують актуальну картину молодіжної політики та звертають увагу на неефективність підходів держави до даної складової [8, с.161-162].

Після 2014 року в умовах Євроінтеграції молодіжна політика набуває таких термінів як «молодіжні стартапи» та «стейкхолдери молодіжних проєктів». Європейське поняття є досить неокресленим, адже розуміє молодіжну політику як «категорію всіх питань, які зачіпають життя молоді чи впливають на неї тим чи іншим чином» («Youth politics is a category of issues which distinctly involve, affect or otherwise impact youth»). У найбільшому в світі оксфордському словнику, на жаль, не вдається знайти пряму дефініцію молодіжної політики, натомість наводиться таке поняття, як «Youthquake», що перекладається як «молодіжне трясіння», тобто «рух молоді» і пояснює будь-яку діяльність молодих осіб спрямовану на адвокацію їх прав та інтересів. Відповідно, закордонне розуміння молодіжної політики зводиться саме до ініціатив молоді. Варто визнати, що історія наукового розуміння української молодіжної політики пройшла досить довготривалий шлях. Сьогоднішня задача молодіжної політики полягає у поєднанні ефективного регулювання молодіжних процесів із невід'ємним правом молодих громадян на імплементацію необхідних проєктів чи ідей за принципом європейської моделі. Очевидно, що це неможливо без спільного розуміння ефективних кроків та реформ в контексті молодіжної сфери для всіх державотворців:

науковців, владних структур, виконавчих інституцій та власне молоді як повноцінного суб'єкта.

Згідно з визначенням М. Головатого, є насамперед, налагодження стійкої регулятивної системи у відносинах молодої людини та суспільства, держави, запобігання дестабілізаційним процесам у молодіжному середовищі і спрямування енергії молоді у русло виконання корисних суспільно-економічних програм. Молодіжна політика на регіональному рівні - це складова загальнонаціональної програми, яка виконує регулятивну функцію у відносинах молодіжного середовища та суспільства в цілому. З впевненістю можна сказати, що саме регіональний рівень молодіжної політики був і залишається найважливішим, адже завдяки регіональному рівню не лише вирішуються значні молодіжні проблеми, але й діють механізми соціалізації молоді.

Більшість науковців та практиків вважає, що державна молодіжна політика в адміністративно-територіальних утвореннях усіх рівнів та територіальних громадах здійснюється за такими загальними напрямками:

- забезпечення гарантій та створення належних умов для соціального становлення і розвитку молоді пропорційно до сфери її життєдіяльності;
- застосування до молодого покоління індивідуальних методів виховання їхньої особистості;
- стійка система, яка складається з механізмів та реалізовується завдяки державній молодіжній політиці.

Самостійних принципів, на яких має відобразитися регіональна молодіжна політика не існує. На рівні регіональної молодіжної політики залучають існуючі принципи, які містяться у Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» та фрагментарні поняття деяких досліджень, котрі загалом не визначають основних засад формування та реалізації ДМП на сучасному етапі, а лише трактуються та включають в себе: повагу до поглядів молоді їх переконань та вподобань; надання права і залучення молоді до формування й реалізації політичних програм, що

стосуються всього осередку та молоді зокрема; правовий та соціальний захист молодих людей, перш за все осіб осіб, які не досягли 18 років, з метою створення необхідних можливостей для їх майбутнього соціального становлення та перспективного розвитку; підтримка активної позиції молоді в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Молодіжна політика – це обдумані дії та сформовані погляди великої кількості зацікавлених сторін: центральних і місцевих органів влади, громадянського суспільства, бізнесу, родини тощо. Водночас, така політика не повинна обмежувати вибору. Я вважаю що питання молоді є досить актуальним, але у молоді має бути підтримка, яка спонукатиме молодих людей проявляти більше ініціативи, самостійно визначати власні цілі та пріоритети, стати частиною політичної системи, а головне визначати пріоритети та методи здійснення молодіжної політики у цій системі. У державі повинен існувати стійкий режим, основна увага якого має бути зосереджена на ефективності, самореалізації, здоров'я молоді, екологічних викликах, безпеці, демографічному виклику і участь молодих людей у вирішенні суспільних питань.

Всебічний розвиток та реалізація молодіжної політики має здійснюватися за допомогою установ, що працюють з молоддю, у тому числі молодіжні центри, інститути громадянського суспільства, консультативно-дорадчі органи, саме вони, сприятимуть реалізації молодіжної політики.

Систему цінностей та життєвих орієнтирів молоді сьогодні визначають звичаї, традиції українського народу у майбутньому, моральний клімат в країні, створює фундамент майбутніх стандартів суспільних норм і законів, формуються нові тенденції, динаміка та спрямованість політичних і соціальних процесів.

За результатами дослідження становища молоді в Україні (2022 рік), проведеного Державним вищим навчальним закладом «Університет банківської справи» на замовлення Міністерства молоді та спорту України, основними пріоритетами в житті більшості молодих людей є перемога в війні

над Російською Федерацією (100%). Відчуття захищеності та впевненість у майбутньому (27,6%), особистий розвиток (24,1%), а також бажання бути корисним суспільству (20,0%) – посідають перші місця в переліку найважливіших цінностей сучасної молоді.

Молодіжний центр як установа, діяльність якої спрямована на створення належних умов для розвитку молоді, а також надання широкого спектра послуг молодим людям і забезпечення їхнього змістовного та якісного дозвілля, на думку молоді, повинен надавати, насамперед, послуги з профорієнтації та сприянні у працевлаштуванні (51,9%); послуги, що стосуються спортивних заходів (51,3 %); надавати юридичні консультації (45,7%), здійснювати роботу з кризовими категоріями молоді (45,0%) та надавати консультації психолога (44,2%).

За оцінками сучасної молоді, найбільш затребуваними сьогодні на рівні країни і населеного пункту є: підтримка талановитої молоді (51,3%), популяризація здорового способу життя (49,7%), а також сприяння забезпечення молоді житлом (36,7%), сприяння зайнятості та самозайнятості (35,6%), розвиток молодіжної інфраструктури, зокрема молодіжних центрів (26,9%).

Громадянська активність сучасної молоді більшою мірою реалізована участю в учнівському або студентському самоврядуванні (25,4%) та в діяльності спортивних організацій або організацій, пов'язаних із проведенням дозвілля (10,6%). Загалом, включення молоді в діяльність громадянського суспільства є помірним – 54,2% молоді не брала участі в діяльності жодної організації громадянського суспільства. 32,4% молодих людей без зацікавленості ставляться до участі у громадській діяльності, а 25,8 % не мають змоги долучитись через брак вільного часу, проте 20,7 % – нічого не заважає.

Більшість молодих людей (34,9 %) вважають, що вони можуть вплинути на те, що відбувається у їхньому населеному пункті певною мірою, а третина — незначною мірою (33,5 %). Щодо можливості впливу на події в розвитку

країни в цілому, то більшість (44,0%) оцінюють її як вплив незначною мірою, близько чверті вказують на те, що ніяким чином не можуть впливати на те, що відбувається в Україні (22,0%) і ще чверть — передбачають вплив певною мірою (20,7%).

Молодіжна політика повинна орієнтуватися на розвиток людського потенціалу через формування компетентностей молодих людей. Для цього потрібна зміна ролей зацікавлених сторін – держава переорієнтовується із директивності на сервісність, а людина набуває суб'єктності, що передбачає готовність і спроможність діяти самостійно і нести відповідальність за свої дії.

Однак всі цілі, стратегічні плани, щодо розвитку та захисту молоді та сім'ї в Україні в лютому 2022 року опинилися під загрозою через вторгнення окупантів на територію України. Боронити землю, захищати її цілісність та суверенітет пішло багато українців, молодих чоловіків та жінок. Ситуація яка склалася підірвала не лише демографічну ситуацію в державі, але й дала поштовх до старіння нації та руйнування сімей. З українських територій які захопили окупанти ворог масово почав викрадати та вивозити дітей, цим самим, поставивши під загрозу можливість держави захищати дитинство.

Основний виклик сучасності – це всіма існуючими силами зберегти дітей та молоде українське покоління, які є основою побудови молодого, перспективного майбутнього: «Майбутнє кожної країни залежить від молоді, молоді люди забезпечують економічний розвиток та відтворення популяції людства, забезпечують ВВП держави. Відповідно основні програми економічного та політичного розвитку кожної країни спрямовані на стимулювання молодіжної політики та залучення молоді як основи для подальшого розвитку країни [№1, с. 33].

З урахування політичних реалій ЄС, Україна не може здійснювати планування стратегії розвитку політики щодо сім'ї та молоді.

Надання Україні статусу кандидата у члени Європейського союзу зобов'язує політичну систему вирішити низку завдань, які насамперед пов'язані із можливістю інтеграції молодіжної та сімейної політики України до

існуючої європейської політичної системи. Проблеми побудови та реалізації сімейної та молодіжної політики мають досить широке висвітлення.

Становленню та розвитку Української молодіжної політики насамперед має сприяти державна влада.

Досить широке поле державної діяльності займає сімейна політика, оскільки вона спрямована на функціонування сім'ї як соціального інституту та окремої людини, що є носієм сімейних відносин. У глибокому сенсі, всі члени суспільства є об'єктами інтересу сімейної політики, тоді як молодіжна політика спрямована на людей українського суспільства віком від 14 до 35 років. Однак, є і спільна риса, яка об'єднує сімейну та молодіжну політику: не має значення майнове та соціальне становище, походження, раса, стать, рівень освіти та релігійна приналежність. Якщо сім'я як соціальний інститут має і соціальний захист (сімейний кодекс, положення про охорону дитинства), то молодь, незважаючи на величезну роль у соціальному житті, є найбільш соціально і політично незахищеною частиною суспільства. Держава має всебічно сприяти реалізації інтересам молоді, бути її правовим та економічним гарантом, саме тому усі зусилля потрібно спрямувати на розроблення довгострокової стратегії розвитку. Щоб це зробити необхідно не лише керуватися політичною волею також має бути присутня: злагодженість суспільства, плюралізм ідей і постійна дискусія. Європейський досвід демонструє, що ефективність молодіжної політики безпосередньо пов'язана з активною участю молодих людей (включаючи неповнолітніх) у державному будівництві та побудові громадянського суспільства. Виходячи з цього можна зробити висновок, що таке включення потрібне не лише для молодих людей, а й для самої держави – молодь має колосальний потенціал, який може використовуватись для потреб суспільства.

Надзвичайно важливий вплив на формування свідомості молоді має процес інтеграції, особливо в даний момент, коли українське суспільство інтегрується в міжнародне співтовариство.

Це стосується й сімейної практики: молоді батьки найчастіше вибирають для дітей ті форми освіти, які дозволять їм, наприклад, вступати до європейських університетів, подорожувати. Зміна поширюється на всі сфери життя: змінюється ставлення до розвитку економіки, відбувається трансформація політичних переконань. Але головне, що молоді люди все більше впливають у сфері політики і стають вирішальною частиною суспільства. Саме реакція молоді на демократизацію має вирішальний характер у контексті політичних змін. Високий вплив молоді в розвитку суспільства є ознакою демократизації. Основне спрямування стратегії молодіжної політики – це інтеграція молоді до всіх сфер життя. Крім позитивних прикладів європейської демократії існують й негативні. Військовий та ідеологічний противник України – РФ, є прикладом поступового старіння влади, адже всі політичні рішення приймаються людьми похилого віку сформованими радянським суспільством з такими відмінними рисами, як дводумство, пошук «капіталістичного» ворога, віра у двополярний світ із зонами впливу наддержав. При цьому політична влада не допускає у своє коло молодих людей прогресивних поглядів, не цінує потенціал молодих людей, заперечує будь-які нововведення, в ім'я збереження постійного статусу-кво.

Напад на суверенну державу, руйнування її міжнародного статусу та економіки з боку рф є результатом ігнорування цінності молодих людей.

Саме тому для побудови успішного суспільства держава має докласти максимум зусиль з метою залучення молоді та прислухатися до їх векторів мислення. Демократичний шлях розвитку держави має здійснюватися з дотриманням певних принципів, основне завдання яких, прислухатися до думок молоді та здійснювати захист їх прав. Тому молодіжна політика включає спільну діяльність суспільства і держави, спрямовану на «забезпечення повноцінного розвитку молоді, і включає не тільки діяльність держави, а й політичних партій, громадських рухів, церков та інших

соціальних інститутів, що, можна сказати, відрізняє аспекти молодіжної політики від її загальної політики» [№147, с. 14].

Демократичні перспективи українського суспільства під загрозою, адже внаслідок війни молоді люди та діти стали надзвичайно вразливими.

Молодь сьогодення переживає нелегкий адаптаційний період, але переживши його, в найближчому майбутньому, цілком розумно державі підтримати та допомогти молодим людям стати частиною системи управління, частиною культурного життя для спільного відновлення ро розвитку країни.

Молодь не стільки спадкоємець суспільних благ та їх продовжувач, скільки повноцінний засновник їхнього створення. Розуміння ключової ролі молоді часто поєднують з ідеєю духовно-патріотичного виховання. Однак гордість національною культурою та традиціями не може бути нав'язана ззовні шкільною чи університетською освітою. Формальні тексти та ритуальне виконання традицій не може мати глибокого кореня, якщо базується на примусі. Реальна матеріальна база – це справжня національна гордість!

Це багато в чому пов'язано і з пандемією коронавірусу і з військовим вторгненням РФ, проте основна причина: недовіра до системи освіти. Молоді люди не мають упевненості, що, вступивши до університету, зможуть отримати належний рівень знань. Тому підвищення інтересу до освіти є ключовим завданням як стратегії сімейної політики, так і молодіжної. Виходячи з цього, повинні створюватися нові, сучасні, освітні програми, адже застаріла система освіти є неактуальною та викликає в молоді гостру напругу. Отримання неактуальних, застарілих знань стосується фактично усіх спеціальностей ВНЗ.

Якщо випускник ВНЗ не отримає належного рівня навичок, він не зможе отримати відповідну роботу, виходячи з цього рівень довіри студента до ВНЗ знижується. А це знижує рівень довіри до всієї держави. У цьому відношенні ефективною методикою було б створення платформ для комунікації роботодавців зі студентами, які існували б за державний рахунок. Це різко підвищує можливість зрівняти кадровий попит та пропозицію.

Працевлаштування – найважливіший чинник побудови інноваційної економіки. За даними статистики за 2021 рік, 40% безробітних були представниками молоді.

Держава має підтримувати молодих людей у сфері працевлаштування. Але працевлаштування не єдина проблема. Досить актуальними є проблеми, які пов'язані безпосередньо з житлом та медичною допомогою. А на тлі зростання цін, погіршення екології та здоров'я через воєнні дії проблема порівняно з 2021 роком загострилася. Щоб зменшити статистику сімей, які не мають житла для молоді мають бути розроблені цільові соціальні програми, державні іпотеки тощо з метою в майбутньому придбати відповідне житло. Усе це вимагає перегляду чинного законодавства. Якщо звернути увагу на досвід ЄС, то молодіжна політика складається із трьох рівнів. Основні принципи та стратегії мають бути розроблені на національному рівні. Реалізація повністю надається регіональній та місцевій владі.

Той факт, що Україна стала кандидатом у члени ЄС, дає змогу одразу розробляти молодіжну політику, спираючись на європейські стандарти. Наявність готових шаблонів значно полегшує роботу із планування. «Досвід міжнародної практики показує, що існує безліч програм та реформ, які сприяють участі молоді у державних процесах. Програми по роботі з молоддю допомагають молодим людям відігравати активну роль у розвитку своїх спільнот та набувати досвіду, знань, цінностей та життєвих навичок, необхідних їм для успіху в роботі, освіті та суспільному житті».

Тож, для того щоб реалізація інструментів державної молодіжної політики була ефективною перед державою, стоять завдання, які першочергово потрібно виконати:

- Молодь має бути свідомою та розуміти усю серйозність громадянської відповідальності, щоб впровадження молоді було ефективним держава має ініціювати створення нових робочих місць тим самим зникне проблема молодіжного безробіття.

- Для забезпечення молодіжної участі у суспільстві держава має на постійній основі створювати та фінансувати існуючі елементи молодіжної інфраструктури.

- Висока заробітна плата та особиста мотивація сприятимуть залученню висококваліфікованих спеціалістів, які в подальшому будуть працювати з молоддю.

- Держава має забезпечувати організації, які займаються роботою з молодими сім'ями всебічною підтримкою (надання грантів, обладнання, інформаційний доступ тощо).

- Вже існуюча молодіжна робота має бути інституалізована у соціумі. Здається, що обставина майбутньої інтеграції України з Європейським Союзом потребує вирішення всіх сучасних проблем молоді та сім'ї, адже вони істотно впливають на державну політику.

Однак ці рішення можуть не тільки спускатися по вертикалі влади, а й формуватися знизу, тобто рішення можуть бути надані молоддю за її належної інтеграції у суспільне життя. Таким чином, просто створення нових державних норм, правових підстав функціонування та основних стратегічних засад державної політики є недостатньою підставою для того, щоб у житті молодих людей та молодих сімей відбулися якісні та функціональні зміни. Принцип децентралізації та активне залучення молодих людей для участі у державному та суспільному житті значно ефективніша стратегія.

Такі ключові питання як: екологічні проблеми, безробіття, низький рівень доходів населення, демографічна криза, міграція тощо мають досліджувати та вирішувати молодіжні громадські організації.

Однак при залученні молоді до всіх сфер політики та управління слід брати до уваги, що молодіжне політичне життя значно відрізняється від традиційних уявлень про нього. Покоління, що виросло і сформувалося вже в незалежній Україні, на багато речей дивиться не так, як представники старшого покоління, володіючи багатьма соціально-психологічними особливостями.

Досвід сучасного молодого покоління сформувався за іншими ознаками, за власними уявленнями про сімейні цінності, національний шлях України та за інших не менш важливих аспектів.

Влада має враховувати усі перелічені вище особливості під час створення нормативно-правових баз для вирішення глобальних проблем молодого покоління та залучення їх до формування сучасного, суспільного життя держави.

Отже, створення нової стратегії молодіжної та сімейної політики її ефективність та реалізація є важливими елементами демократичності суспільства. У процесі інтеграції до спільного європейського простору основний виклик сьогодення полягає в тому, що Україна не має необхідної кількості молодих людей, готових брати участь у політичному житті країни. Основний наслідок дефіциту молодих людей, воєнні дії на території України з боку РФ. Величезна кількість молодих чоловіків і жінок перебуває на захисті держави, багато хто був змушений шукати прихистку на територіях країн ЄС, частина населення зайнята питаннями виживання.

Головний виклик для молодіжної політики, як я вже наголошувала раніше, є високий рівень безробіття та зниження інтересу до вищої освіти, як наслідок цього - недостатня кількість кваліфікованих фахівців, що може поставити під загрозу майбутнє держави. Для України важливою рушійною силою є Європейський досвід, як перспектива розвитку та реалізації молодіжної політики. Для того, щоб реалізувати перспективи та нейтралізувати виклики, українська держава має створити умови для того, щоб інноваційні ідеї молодих людей могли отримати реалізацію.

Між бажанням молоді та потребами людей середнього та людей похилого віку має існувати консенсус. Тому для держави важливим завданням є зняття поколінської епохи. Старшому поколінню важко сприйняти погляди молоді належним чином. Це може бути реалізовано завдяки тривалій громадській дискусії. Таким чином, пріоритетним напрямом сил для держави має стати суспільство, а молодь усередині суспільства є джерелом

громадянської відповідальності та творцями інноваційних моделей розвитку держави.

Висновки до першого розділу

1. В результаті дослідження було визначено, що молодіжна політика – це один із найголовніших напрямів діяльності держави. Було визначено, що більшість науковців та практиків вважає, що державна молодіжна політика в адміністративно-територіальних утвореннях усіх рівнів та територіальних громадах здійснюється за такими загальними напрямками: створення умов та гарантій для соціального становлення і розвитку молоді у відповідній сфері її життєдіяльності; виховання молодого покоління; забезпечення механізмів реалізації державної молодіжної політики.

2. Життєві орієнтири та система цінностей молоді сьогодні базується на звичаях, традиціях українського народу пропорційно майбутньому. Формуються сучасні тенденції, динаміка та спрямованість політичних та соціальних процесів. Моральний клімат в середині країни створює фундамент майбутніх стандартів суспільних норм та законів.

3. Обґрунтовано, що всі стратегічні плани щодо розвитку та захисту молоді та сім'ї в Україні в лютому 2022 року опинилися під загрозою через Російське вторгнення на територію України. На захист країни встало безліч молодих чоловіків та жінок, а ситуація, яка склалася стала поштовхом не лише розгортанню демографічної кризи в державі, але й привела до старіння населення, руйнуванню сімей, зменшення кількості населення тощо.

4. В результаті дослідження було визначено ряд завдань для ефективної реалізації інструментів державної молодіжної політики. Так само важливим завданням для держави є зняття поколінської кризи: Для старших поколінь цінні підстави та ідеологічні погляди молоді на багато аспектів життя є неприйнятними, а тому необхідне формування консенсусу між бажаннями молоді та потребами людей похилого віку та людей середнього віку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

2.1 Організаційна частина впровадження молодіжної політики у Вороновицькій селищній раді

У Вороновицькій територіальній громаді розроблено Стратегію сталого розвитку. Бачення стратегії представлено таким чином, що основним елементом дослідження є молодь. Ідеї молоді відображені у існуючій Стратегії. Кожна ціль та завдання прямо та опосередковано стосується молоді.

При Вороновицькій селищній раді було створено Молодіжну раду та затверджено регламент роботи ради, положення та особистий склад. Члени Молодіжної ради беруть активну участь у організації різноманітних заходів, які проводяться на території громади. Нещодавно члени Молодіжної ради створили та запустили на інтернет ресурсах анонімне опитування серед молоді. Основна мета даного опитування визначити основні проблеми та пріоритети комунікації молоді з місцевою владою.

Програма розвитку молоді не розроблена, але було проведено дослідження потреб, аналіз необхідних та наявних ресурсів. Напрацьовано певний алгоритм дій з метою формування пропозицій та вирішення питань. Визначено відповідальних осіб, які беруть участь у організації діяльності молодіжної політики на місцевому рівні.

У громаді запроваджено громадський бюджет, де молодь може реалізувати свої ідеї. У власності громади є декілька вільних приміщень, які в майбутньому будуть надані молоді для проведення різноманітних молодіжних рухів.

Пріоритетами реалізації молодіжної політики Вороновицької селищної ради є:

1) забезпечення доступної освіти шляхом забезпечення її безперервності та задоволенням потреб особистості та суспільства в цілому.

2) формування здорового способу життя, завдяки мотивації та розвитку фізичної культури та спорту.

3) забезпечення зайнятості молоді на ринку праці шляхом здійснення заходів щодо підтримки молоді та визначення механізмів стимулювання.

4) активізація участі молоді у суспільно-політичному житті, розроблення молодіжних проектів та укладення міжнародних договорів.

Очікуваними результатами реалізації Стратегії є:

- створення умов для отримання молоддю якісної освіти, вдосконалення системи соціального становлення молоді тощо;
- популяризація здорового способу життя;
- створення належних умов для зайнятості молоді, підвищення мотивації до праці;
- активізація участі молоді у подальшій реалізації молодіжної політики.
- інтеграція молоді громади в європейське молодіжне співтовариство;
- підвищення рівня активності молоді у суспільному житті.

2.2 Аналіз сучасних тенденцій формування інструментів молодіжної політики України на сучасному етапі

Загалом 82% молодих людей зазначили втрати через війну. Можна припустити, що 18% респондентів, які не зазначили втрат від війни, їх не усвідомлюють або вважають свої втрати незначними порівняно з втратами інших людей, адже стресові та економічні фактори, ймовірно, торкнулися всіх.

Станом на листопад 2022 року майже половина молодих людей мали проблеми через відключення електроенергії та нестабільний зв'язок, але станом на момент проведення дослідження частота відключень електроенергії

суттєво знизилась, тож можна припустити, що знизилась і актуальність цієї проблеми.

Інші найпоширеніші втрати від війни — це зниження або втрата доходу (36%) та погіршення психічного здоров'я (28%). Крім того, 18% зазначили розрив стосунків і стільки ж — розлуку з сім'єю, 16% — переміщення в інші населені пункти України (власне або членів сім'ї), 14% — смерть друзів або членів сім'ї, 6% — пошкодження житла і стільки ж — отримання травм, пов'язаних з воєнними діями (особисто або членами сім'ї).

На відміну від 2021 року суттєво зросла стурбованість здоров'ям (власним або близьких) — 50% проти 35% у 2021 році; а також стурбованість психічним здоров'ям — 22% проти 11% у 2021 році.

Стурбовані фізичною безпекою 27% опитаних, відсутністю можливості самореалізації — 19% та неможливістю працевлаштування — 19%.

Загалом на момент опитування 12% молоді шукали роботу (в 2021 році не було такого питання, але, за даними Омнібусу Info Sapiens станом на лютий 2022 року до вторгнення 7% молодих людей шукали роботу).

Зростання громадської активності. Частка молоді, що займається волонтерством, зросла з 20% до 42%. На противагу 6%, які вперше долучилися до волонтерської діяльності протягом останніх 12 місяців в 2021 році, у 2022 році таких було вже 30%. Також значно збільшилась частка молодих людей, які серед життєвих цілей зазначили — бути корисними своїй країні: з 6% у попередній хвилі до 37% цього року.

Зростання частки тих, хто не хоче виїжджати з України з 49% в 2021 році до 66%. Це може пояснюватись як посиленням патріотичних настроїв та соціальної згуртованості, так і виїздом частини молоді за кордон (тоді як ті, хто не хотів виїжджати, частіше залишались в Україні або повертались з-за кордону).

Бажання 76% молодих людей, які виїхали через війну за кордон, повернутись в Україну. Зокрема, 64% планують повернутися до свого населеного пункту, в якому раніше проживали, і тільки 2% — вже до іншого

(решта не визначились). Прикметно, що 57% молоді за кордоном серед найважливіших цілей в житті зазначили бути корисними Україні.

Провівши паралель та порівнявши свіжі роки життя людей під час військового стану та 2022 рік, незважаючи на зростання поширеності психічного здоров'я внаслідок війни, дослідження не виявило загострення глобальних конфліктів серед молоді, навпаки, у 2023 році, знизився рівень стурбованості проблемами в родині, труднощами в спілкуванні, невмінням вирішувати конфлікти тощо.

Конфліктні ситуації у молоді найбільше викликає ситуація, яка стосується неприязні та дискомфорту від спілкування російською мовою серед оточення через сприйняття російської мови з російським впливом.

Порівняно з 2022 роком частка україномовного спілкування з друзями зросла з 43% до 56%, на роботі або навчанні — з 51% до 63%, у сім'ї — з 49% до 58%, а частка виключно російськомовного спілкування в цих сферах знизилась майже вдвічі. Найчастіше російською говорять в сім'ї — 18%, а найрідше на роботі або в навчальних закладах — 9%.

На жаль, 3% молодих людей стикалися з насильством через російську мову спілкування впродовж періоду війни (серед тих, хто в сім'ї говорить російською, ця частка становить 9%). Водночас регулярні опитування суспільної думки впродовж війни свідчать про постійне зниження частки російськомовних, тож припускаємо, що частота конфліктів на мовному ґрунті буде знижуватись.

Викликати конфлікти та розбіжності можуть активні позиції щодо російського культурного простору, який підтримують 72%, а проти такого бойкоту 20% молодих людей. Знову ж таки, розвиток українського культурного простору, ймовірно, запобігатиме таким конфліктам.

Особливості воєнного досвіду ромської спільноти визначаються насамперед їхнім соціально-економічним становищем, яке було скрутним і до 2022 року, а зараз ще більш погіршилось через проблеми з працевлаштуванням, зокрема через заборону для чоловіків призовного віку

перетинати державний кордон, а отже, тепер неможливо виїхати в пошуках роботи. Представники ромської спільноти також засвідчили додаткові проблеми з доступом до освіти — через перехід на дистанційне навчання з безпекових міркувань частина дітей з ромських родин не може навчатися, бо не має гаджетів. Також роми згадували дискримінацію під час служби в армії.

Нові виклики та додаткові проблеми виникли за неможливості або ускладненості доступу до укриттів, саме молоді люди з обмеженою рухливістю, а також молодь з вадами зору – не могли самостійно пересуватися в темну пору доби в умовах відключення електроенергії.

В умовах повномасштабного вторгнення станом на кінець 2022 року 50% молодих людей найбільше турбувала проблема відсутності електроенергії, нестабільного інтернету і мобільного зв'язку, але станом на момент написання роботи частота відключень електроенергії суттєво знизилась, тож можна припустити, що знизилась і актуальність цієї проблеми.

На відміну від 2021 року суттєво зросла стурбованість здоров'ям (власним або близьких) — 50% проти 35% у 2021 році⁸; а також стурбованість психічним здоров'ям — 22% проти 11% у 2021 році.

Повномасштабне вторгнення негативно вплинуло на здоров'я учасників ФГД все це сталося зокрема через обмеження доступу до послуг у сфері охорони здоров'я, особливо в перші дні: з'явилися або повернулися шкідливі звички, а хтось відмовився від корисних; погіршилося психологічне здоров'я. Обмеження доступу до послуг у сфері охорони здоров'я (про яке зазначили 13% молоді) може бути пов'язане не лише з об'єктивними факторами, як-от недоступність медичних закладів, але і з суб'єктивними, коли учасники ФГД, зокрема ВПО, відкладали звернення за медичними послугами на новому місці через невизначеність (як і де шукати спеціалістів(-ок), небажання консультуватися не у «свого» лікаря(-ки) тощо).

Таблиця 2.1 – Розподіл відповідей на запитання «Які особисті проблеми турбують вас найбільше сьогодні?» в опитуваннях 2021 та 2022 років

Які особисті проблеми турбують вас найбільше сьогодні?	2021	2022
Відключення електроенергії, нестабільний інтернет та мобільний (телефонний) зв'язок	–	50%
Здоров'я (своє і близьких)	35%	50%
Відсутність грошей	46%	31%
Фізична безпека (власна або членів сім'ї)	–	27%
Психічне здоров'я (поганий настрій, пригніченість, депресія, тривога, почуття самотності)	11%	22%
Відсутність можливості самореалізації, саморозвитку	26%	19%
Неможливість працевлаштуватися та/або втрата актуальності здобутої професії	12%	19%
Відсутність вільного часу	38%	16%
Доступ до якісних медичних послуг	–	13%
Негативний вплив засобів масової інформації, дискусій у соціальних мережах	20%	13%
Доступ до якісних освітніх послуг	–	11%
Переміщення в інші населені пункти власне через війну	–	11%
Переміщення в інші населені пункти членів сім'ї, близьких через війну	–	11%
Житлові проблеми (відсутність або поганий стан житла)	28%	10%
Неможливість поїхати за кордон через обмеження для призовників (власна або членів сім'ї)	–	10%
Високе фізичне навантаження (тяжкі умови праці на роботі чи по домогосподарству)	21%	9%
Наявність шкідливих звичок (куріння, вживання алкоголю, наркотиків)	12%	7%
Обов'язкова служба в армії (відсутність вільного вибору служити в армії)	8%	7%
Переміщення за кордон членів сім'ї, близьких через війну	-	7%
Складнощі вибору майбутньої професії (профорієнтація)	10%	7%
Втрата житла через війну (руйнування) або окупацію	-	5%
Надмірне користування інтернетом та комп'ютером	10%	5%
Проблеми у родині (відсутність спілкування, взаєморозуміння, конфлікти)	13%	4%
Відсутність друзів, труднощі у спілкуванні з оточуючими	8%	3%
Гендерна нерівність (нерівність між чоловіками і жінками)	9%	2%
Невміння вирішувати конфлікти	9%	2%

Також учасники ФГД розповідали, що набрали зайву вагу або, навпаки, схудли. Один з інформантів, який після початку повномасштабного вторгнення набрав вагу, пізніше почав ходити до спортивної зали — і ще й залучив до занять спортом учнівство старших класів (інформант працює в школі), аби допомогти їм впоратися зі стресом. Турбота про особисте здоров'я та здоров'я близьких збільшилася, а турбота про матеріальне становище знизилась: якщо в 2021 році відсутність грошей була найпопулярнішою проблемою, яку зазначили 46%, то в 2022 році її зазначили тільки 31%. На жаль, це свідчить не про зменшення проблеми, а про зниження її пріоритетності для молоді, оскільки українська молодь суттєво збідніла внаслідок війни: якщо в 2021 році 23% зазначили, що їм не вистачає на харчування або вистачає лише на покриття базових потреб, то в 2022 році до цієї категорії потрапило вже 40%.

Таблиця 2.2 – Розподіл відповідей на запитання «Чого найбільше ви хотіли б досягти в житті?» в опитуваннях 2021 та 2022 років

Чого найбільше ви хотіли б досягти в житті?	2021	2022	2022
	Молодь в Україні		Молодь за кордоном
Сімейного щастя	63%	71%	69%
Здоров'я	53%	62%	60%
Зробити кар'єру	47%	56%	51%
Бути вільним і незалежним у своїх рішеннях та вчинках	28%	52%	60%
Багатства	32%	41%	32%
Мати можливість реалізувати свій талант і здібності	31%	49%	49%
Стати кваліфікованим спеціалістом(-кою)	14%	42%	34%
Спокою та можливості ні в що не втручатися	12%	–	–
Принести користь своїй країні	6%	37%	57%
Влади	6%	4%	3%
Слави	3%	4%	4%

Виходячи з даних таблиці 2.2 можна зробити висновок, що бачення привабливих та перспективних у плані життєвого успіху професійних сфер: найпопулярнішим варіантом були бізнес та підприємництво, а ще ІТ, як і в 2021 році. Опитувачі вважають, що ці професії дозволяють досягти успіху в житті. Третє місце в переліку, які забезпечують успіх – це військовики.

Таблиця 2.3 – Розподіл відповідей на питання «Оберіть з переліку джерела інформації, які ви протягом останнього місяця використовували для отримання новин в Україні» за віковими групами респондентів

Оберіть з переліку джерела інформації, які ви протягом останнього місяця використовували для отримання новин в Україні	14–19 років	20–24 роки	25–29 років	30–34 роки
Telegram	73%	77%	75%	68%
YouTube	44%	55%	56%	58%
Instagram	54%	56%	44%	38%
Facebook	33%	40%	45%	55%
Батьки, друзі, рідні тощо	39%	36%	38%	39%
Viber	26%	38%	35%	38%
TikTok	39%	35%	21%	20%
Загальнонаціональне телебачення	16%	13%	23%	31%
Онлайн-ЗМІ	14%	18%	24%	23%
Twitter	10%	6%	6%	7%
Локальне/місьцеве телебачення	4%	4%	4%	11%
Радіостанції	3%	4%	7%	6%
Друковані газети	0,20%	0,40%	1%	0

Близько третини молодих людей озвучили свою потребу в інформації щодо того, як розрізняти фейки та як надавати першу медичну допомогу. Менше п'ятої частини хотіли би дізнатись, де отримати знання з основ цифрової грамотності, куди звертатися за психологічною допомогою або у разі розшуку рідних. Також внаслідок війни частина молодих людей змінили мову спілкування. Так, частка україномовного спілкування з друзями зростає з 43% до 56%, на роботі або навчанні — з 51% до 63%, у сім'ї — з 49% до 58%.

Таблиця 2.4 – Розподіл відповідей на питання «Якою мовою ви, як правило, спілкуєтеся?» за сферами спілкування в опитуваннях 2021 та 2022 років

Якою мовою ви, як правило, спілкуєтеся?		2021	2022
З друзями, знайомими	Українською	43%	56%
	Російською	32%	16%
	Українською та російською однаковою мірою	25%	28%
На роботі (у школі, університеті)	Українською	51%	63%
	Російською	24%	9%
	Українською та російською однаковою мірою	25%	28%
У сім'ї	Українською	49%	58%
	Російською	31%	18%
	Українською та російською однаковою мірою	19%	24%

У відповідь на пряме питання про зміну мови спілкування, 7% молодих людей сказали, що перейшли з російської на українську з друзями, 6% — на роботі, 4% — у сім'ї, тоді як вищезазначене порівняння даних 2021 і 2022 показує більшу частину тих, хто змінив мову спілкування.

Отже, вищезазначені заходи, а саме: психологічна допомога та просвітницька діяльність щодо підтримки фізичного і психічного здоров'я, поширення інформації про можливості перекваліфікації, працевлаштування та відкриття власної справи, залучення молоді до процесів відновлення, громадянської, політичної діяльності, волонтерства, антидискримінаційні кампанії — можуть здійснюватися, зокрема на базі молодіжних центрів та молодіжних організацій.

2.2 Оцінювання стану інструментів молодіжної політики на регіональному рівні за 2022–2023 роки

Національно-патріотичне виховання станом на 2023–2024 роки побудоване на програмі, яка базується за основними принципами національної самобутності Українського народу. Процес розбудови Української держави передбачає в подальшому перспективне майбутнє нації, захист незалежності та територіальну цілісність, формування спільних цінностей.

Сучасне національно-патріотичне виховання молодих людей дасть можливість перспективній молоді стати тією рушійною силою, яка здатна змінити застарілу систему управління державою і зробити її ефективною та змінити майбутнє держави на краще.

Саме тому необхідно якнайбільше уваги приділити національно-патріотичному вихованню молодих людей, їх національної свідомості, ідентичності, формуванню громадянської позиції. Патріотизм представляє собою сходинку, яка здатна дати новий імпульс духовному оздоровленню народу та сформувати в Україні громадянське суспільство, яке передбачає перехід та оновлення громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини.

В навчальному закладі проводяться міські, обласні та міжнародні змагання з гирьового спорту, бойового «Самбо», рукопашного бою, традиційного карате, універсального бою, панкратіону, футболу, легкоатлетичного кросу, кульової стрільби, військово-прикладні змагання з патріотичним спрямуванням.

Організацією проведення Всеукраїнської соціально-військово-патріотичної гри «Сокіл-Джура» займається Національна академія, яка сприяє та підтримує учнівську молодь.

Проводяться різноманітні заходи національно-патріотичного спрямування на базі музею академії, кімнат бойової слави, територій військових містечок, прийняття участі у соціальному профорієнтаційному інтерактивному дитячому проєкті «Місто професій», «Ярмарка професій», організація «Днів відкритих дверей», проведення патріотичних ігор, організація та проведення товариських матчів з колективами Хмельницької міської територіальної громади з різних видів спорту.

Програма визначає зміст та основні шляхи розвитку системи патріотичного виховання мешканців Хмельницької міської територіальної громади та спрямована на подальше формування патріотичної свідомості як однієї із найважливіших цінностей і основ морально-духовної єдності суспільства.

24 листопада 2023 року депутатами Вінницької міськради було затверджено нову «Комплексну програму національно-патріотичного виховання дітей та молоді ВМТГ на 2024-2026 роки».

Основна мета даної програми насамперед, сформувати уявлення та розуміння молоді національної ідентичності. Також в програмі передбачено, що молодь має освоїти оборонну свідомість та набути певного досвіду громадянської стійкості на основі суспільно-державних цінностей України.

Для молоді вкрай важливо розвивати національно-патріотичний напрямок з метою формування стійкої та відповідальної громадянської позиції. Все це є важливим для зміцнення єдності національної ідентичності на основі почуття патріотизму.

Недостатність уваги до національно-патріотичного виховання впродовж усіх років незалежності України призвела до появи загрозливих чинників. Відповідно до аналітичного звіту з проведення репрезентативного соціологічного дослідження становища молоді в Україні (2019 рік), проведеного Державним вищим навчальним закладом «Університет банківської справи» на замовлення Міністерства молоді та спорту України, формування національно-патріотичної свідомості як один найбільш

затребуваних напрямків державної політики визначили лише 26,6% опитаних молодих людей. 44,1% вважають себе скоріше патріотично налаштованою людиною і лише 27,7% респондентів ствердно відповіли, що вважають себе патріотично налаштованою людиною. Таким чином, процес трансформаційних змін, який відбувається у сфері національно-патріотичного виховання молоді, потребує вирішення низки проблем.

Рисунок 2.1 – Проблеми у сфері національно-патріотичного виховання молоді

Отже, завдяки системним та узгодженим діям органів місцевого самоврядування можна вирішити ряд важливих проблем, які виникли під час реалізації єдиної політики у сфері громадянсько - патріотичного, національно-патріотичного та духовно-морального виховання дітей та молоді Хмельницької міської територіальної громади, формування української ідентичності, що сприятиме єдності та консолідації українського суспільства.

Вирішення проблем можливе шляхом системної реалізації запланованих завдань протягом 2023-2024 років та проведення заходів національно-патріотичного виховання із залученням усіх верств населення Хмельницької міської територіальної громади, а саме:

1) підвищення значення української мови як національної цінності та невід'ємного елемента національно-патріотичного виховання, застосування усіх необхідних дій з метою її популяризації;

2) підняття престижу та ефективності військової служби за допомогою проведенню проектів та заходів з залученням усіх необхідних ресурсів;

3) обмін досвідом по використанню сучасних виховних систем, технологій і методик у сфері національно-патріотичного виховання та впровадження інноваційних;

4) застосування дисциплін духовно-матеріального значення як основи формування особистості та важливого елемента для національно-патріотичного виховання на основі традиційної спрямованості українського державотворення;

5) залучення сімей, підтримка їх традицій а сприяння розвитку з метою безпосередньої участі у національно-патріотичному вихованні;

6) професійна компетентність фахівців у сфері національно-патріотичного виховання, конструктивна взаємодія та зміцнення соціального партнерства між суб'єктами національно-патріотичного виховання;

7) сприяння та підтримка праці молоді, що відновила свою діяльність в Україні за час незалежності, створення сприятливих умов молодіжним організаціям для розвитку пластового руху в Україні та Спілки Української Молоді;

8) ефективності підвищення рівня організації, покращення функціонування як окремих елементів системи національно-патріотичного виховання, так і всієї системи в цілому.

Завдяки рекламі військової служби, постійній підтримці з боку міської ради, ветеранських та інших громадських чи волонтерських організацій буде здійснюватися діяльність за національно-патріотичним спрямуванням (виховання молоді). Метою цієї діяльності є формування громадянина-патріота, початкова військова підготовка в закладах освіти тощо (таблиця 2.5).

Шляхи та засоби розв'язання завдань, обсягів і джерел фінансування виконання Програми здійснюються з урахуванням наступних інструментів

Інструменти Програми:	<i>Військово-патріотичне виховання молоді</i>	<i>Організаційно-методична підтримка</i>	<i>Інформаційне та методичне забезпечення національно-патріотичного виховання</i>
<p>Національно-патріотичне виховання:</p> <p>проведення заходів патріотичного виховання в навчально-виховних закладах громади; забезпечення активної участі дітей та молоді в заходах; створення умов для популяризації кращих здобутків національної культурної та духовної спадщини.</p>	<p>заходи зі спортивної підготовки, фізичного виховання; набуття молоддю практичних навичок військової справи; виховна робота з дітьми та молоддю завдяки дитячій військово-патріотичній грі "Сокіл" ("Джура"); співпраця з місцевими військовими та залучення до військової служби.</p>	<p>вивчення виховних систем, технологій і методик у цій сфері; впровадження навчальних дисциплін духовно-морального спрямування; формування єдиних стандартів діяльності та інструментів їх впровадження; підвищення професійної компетентності фахівців у сфері національно-патріотичного виховання.</p>	<p>організація на веб-сторінках постійно діючих рубрик, що популяризують українську історію, боротьбу українського народу за незалежність, мову та культуру; організація та координація інформаційно-просвітницької роботи; проведення опитування серед учнів та вихованців щодо розуміння.</p>

Рисунок 2.2 – Інструменти виконання Програми

Отже, інноваційні ідеї молоді мають реалізовуватися з перспективою розвитку в середині держави саме тому, українська держава має створити умови для того, щоб інноваційні ідеї молодих людей могли отримати реалізацію. Так само важливим завданням для держави є зняття поколінської кризи: Для старших поколінь цінні підстави та ідеологічні погляди молоді на багато аспектів життя є неприйнятними, а тому необхідне формування консенсусу між бажаннями молоді та потребами людей похилого віку та людей середнього віку. Таким чином, пріоритетним напрямом сил для держави має стати суспільство, а молодь усередині суспільства є джерелом громадянської відповідальності та творцями інноваційних моделей розвитку.

Таблиця 2.5 – Заходи щодо виконання Програми національно-патріотичного виховання мешканців Вінницької міської територіальної громади на 2023-2024 роки

№ з/п	Перелік заходів Програми	Термін виконання заходу	Виконавці	Джерело фінансування	Орієнтовний обсяг фінансування (грн.)	
					Роки	
					2023	2024
1	2	3	4	5	6	7
1	<p>Прийняття рішення Вінницької міської ради Про хід виконання «Комплексної програми національно-патріотичного виховання дітей та молоді Вінницької міської територіальної громади:</p> <ul style="list-style-type: none"> - в урочистих заходах Вінницької міської територіальної громади з нагоди відзначення державних свят та знаменних дат; - у національно-патріотичному вихованні молоді Вінницької міської територіальної громади та її підготовки до виконання військового обов'язку. (за потреби) 	2022-2024	Вінницька міська рада	Не потребує додаткового фінансування з бюджету		
2	<p>Прийняття участі Вінницькою міською радою в організації та проведенні оздоровчо-спортивних освітньо-</p>	2022-2024	Вінницька міська рада	Не потребує додаткового фінансування		

	<p>просвітницьких заходах: «Україна єдина», «Ми – нація єдина!», «Історія України очима молоді», «Молодь – за Батьківщину!», «Акція» пам'яті дітей закатованих російськими військовими в Бучі, Ірпені, Маріуполі, Гостомелі та інших містах, які зазнали агресії ворога».</p>					
3	<p>Систематично проводилася інформаційно-роз'яснювальна робота серед учнівської та студентської молоді громади щодо готовності виконання свого обов'язку із захисту суверенітету та територіальної цілісності України, передбаченого Конституцією України, формування в свідомості юнаків необхідності захисту держави.</p>	2022-2024	Вінницька міська рада	Не потребує додаткового фінансування з бюджету Вінницької міської територіальної громади		
10	<p>Виготовлення та встановлення пам'ятника «Захисникам України» на території Вінницької області, який зможуть відвідувати в денний час доби мешканці Вінницької міської територіальної громади.</p>	2022-2024	Вінницька міська рада	Бюджет Вінницької міської ради		

Висновки до другого розділу

1. В результаті дослідження визначили, що станом на листопад 2022 року майже половина молодих людей мали проблеми через відключення електроенергії та нестабільний зв'язок, але станом на момент проведення дослідження частота відключень електроенергії суттєво знизилась, тож можна припустити, що знизилась і актуальність цієї проблеми.

2. Обґрунтували, що незважаючи на зростання поширеності проблем психічного здоров'я внаслідок війни, дослідження не виявило загострення конфліктів серед молоді, навпаки, на відміну від 2022 року, знизилась стурбованість проблемами в родині, труднощами в спілкуванні, невмінням вирішувати конфлікти.

3. Дослідили, що додаткові проблеми виникають через неможливий або ускладнений доступ до укриттів: для молоді з обмеженою рухливістю, а також для молоді з вадами зору — за обмежених можливостей пересування в темну пору доби в умовах відключення електроенергії.

4. Визначили, які проблеми турбують населення найбільше на період 2021 – 2022 роки. Дослідили програму національно-патріотичного виховання на 2023 - 2024 роки базується на основі принципів національної самобутності Українського народу, його консолідації навколо спільного майбутнього, національної державності Українського народу, захисту незалежності. Визначили і дослідили проблеми у сфері національно-патріотичного виховання молоді.

5. В результаті було запропоновано шляхи системної реалізації запланованих завдань протягом 2023-2024 років та проведення заходів національно-патріотичного виховання із залученням усіх верств населення Хмельницької міської територіальної громади. Запропоновані інструменти для шляхів та засобів розв'язання завдань, обсягів і джерел фінансування виконання Програми.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

3.1. Участь молоді у загальнонаціональному волонтерському русі в умовах війни

З початку повномасштабної війни Росії проти України кожна друга молода людина в Україні почала займатися волонтерством, а кожна третя - донатити чи допомагати на інформаційному фронті. Волонтерство стало більш масовим, вмотивованим та організованим, але разом із тим спостерігається спад волонтерської активності в останні місяці.

Про це свідчать результати дослідження «Молодіжне волонтерство в Україні», проведене в рамках програми USAID «Мріємо та діємо».

Головна мета програми дослідити чи насправді волонтерська діяльність мотивує молодь та спрямовує їх зусилля на благо та підтримку інших осіб.

Для молоді волонтерство перш за все - це бажання бути корисним, яке згодом може перерости в життєвий пріоритет.

Волонтерська діяльність для молоді в Україні, насамперед прекрасна можливість аби самореалізуватися та усвідомити спільний внесок у підтримку країни. Враховуючи, що нинішні реалії в Україні вимагають від особи, зокрема, молоді, не лише політичної участі, а й усвідомлення власної ролі та значення в житті суспільства, а також діяльності відповідно до власних переконань і цінностей.

Особливістю волонтерської діяльності в Україні є те, що основну чисельність її складають молоді громадяни, учні та студенти. Як зазначають науковці Т.Л. Лях та О.В. Хижняк, у роботі «Участь молоді в суспільному житті: досвід, можливості бар'єри», що саме через участь у волонтерській діяльності молоді люди можуть самореалізуватися під час проведення

різного роду благодійних акцій, проектів і програм суспільно-корисної спрямованості та зробити свій власний внесок у вирішення актуальних соціальних проблем [8].

З кінця 2013 року в Україні відбувся спалах волонтерської діяльності, який швидко поширився на всю територію країни. Основна причина спалаху, прояв військових дій на Сході нашої країни та наміри ворога знищити суверенітет й цілісність української держави.

Саме в той період волонтерська діяльність набрала неабияких обертів. Мобілізація людських ресурсів, локалізація волонтерської діяльності все це підштовхнуло до необхідності рятувати людей на окупованих територіях, підтримувати військових, ВПО та біженців.

Як зазначають з цього приводу науковці, що така швидка активність та мобілізація волонтерів не є типовою для волонтерської діяльності в інших країнах світу. Це є наша українська специфіка. Уряди понад 80 найрозвинутіших країн світу, розглядають волонтерську діяльність як діючий інструмент розвитку глобального суспільства, тому волонтерський рух має глобальний характер, а Україна вносить у нього гідну інноваційність [5, с. 27].

Традиційної форми волонтерської діяльності волонтерський рух здобув у 2014 році, коли в історії України був «євромайдан» та антитерористична операція (АТО), який був неабияких масштабів та став безпрецедентним виявом громадянської самоорганізації на патріотичної свідомості.

Зараз в Україні діє декілька великих волонтерських організацій, які системно допомагають військовим на передовій і в зоні проведення АТО на Сході України: «Крила Фенікса», «Повернись живим», «Армія БОБ», «Врятуй рідну країну», «Волонтерська сотня Україна — Світ», «Народний проект», тощо [3, с. 363]. Зазначимо, що основними напрямками, за якими здійснювалася волонтерська допомога у період 2014-2016 роки були такими:

- українська армія — матеріальне забезпечення бійців АТО (збір харчів, теплих речей та амуніції, ліків, засобів гігієни), технічна допомога: ремонт, удосконалення, бронювання бойових машин;

- поранені бійці АТО, військові госпіталі та лікарні, у яких лікуються поранені військовослужбовці;
- полонені військові із зони АТО та їх сім'ї — інформаційно-пошукова допомога, допомога в обміні полонених різних сторін конфлікту;
- сім'ї вимушених переселенців з Криму та Донбасу (з територій АТО) — надання юридичної, психологічної та гуманітарної допомоги, допомога в пошуку житла та роботи, адаптації до нового становища і ситуації);
- сім'ї бійців — учасників АТО, сім'ї загиблих (матеріальна, психологічна, гуманітарна допомога);
- мирне населення територій у зоні АТО: збір коштів, збір речей (їжа, одяг та ін.), доставка зібраної допомоги до населення, підготовка маршрутів і транспорту для вивезення людей із зони АТО [5, с. 26].

Окрім того, за матеріалами загальнонаціонального дослідження «Волонтерство в Україні», майже 70% українського населення добровільно допомагали армії та пораненим. Саме зазначений напрям став найбільш розповсюдженою формою волонтерської діяльності у 2014 році [6, с. 11].

В основному волонтерська діяльність зазвичай була спрямована на допомогу ЗСУ, добровольчим батальйонам, ВПО, тощо. Окрім того, значну роль відігравали волонтери й у забезпеченні боєздатності силових структур у ході протистояння зовнішній агресії на Сході України.

Більшість молодих людей високо оцінюють потенціал включення українського волонтерства у світовий рух. Широкий досвід набутий в час війни, співпраця зі світовими організаціями, яка сформувалась за цей час, сприятимуть швидким інтеграційним процесам.

Важливу роль у розбудові українського демократичного громадянського суспільства та усвідомлення свого значення з можливістю самовираження у період 2014-2017 було залучення до своїх лав великої кількості молодого покоління через різноманітні соціальні мережі, де завдяки цьому молодь активно доєднувалися до волонтерської діяльності.

Відповідно, чисельність груп та учасників в інтернет-мережі зростає щодня. Таку інформацію можна підтвердити й матеріалами загальнонаціонального дослідження «Волонтерство в Україні», в якому частка волонтерів серед молоді 16-35 років склала — 26% серед молоді, що займались волонтерством коли-небудь, тоді як серед всього населення таких 23% [6, с. 14]. Така тенденція свідчить про активне залучення патріотичних молодих громадян України до так званого «мережевого віртуального українського суспільства», яке не має кордонів. Станом на кінець 2014 — початок 2015 років в мережі зареєстровано 2 715 спільнот (найчисленніша — «Ми — патріоти України», 434 007 учасників) та 3 707 відео- записів, які пов'язані з патріотизмом та містять ключове слово пошуку «патріот» [4, с. 177].

Звісно, волонтерські організації як форма прояву соціальної активності громадян теж разом з Українською державою переживають складний період суспільно-політичних та економічних трансформацій. Та, враховуючи зміни за останній період (2013-2017 роки) у свідомості молодого покоління, їх активність у напрямку поширення волонтерської діяльності щодня зростає. За даними Загальнонаціональне дослідження «Волонтерство в Україні», проведеного у 2015 році, 23% українців коли-небудь у житті займались волонтерством, серед яких 9% почали займатись волонтерством протягом останнього року [6, с. 10]. Волонтери мобілізуються та консолідує всі зусилля задля спільного пошуку нових шляхів відновлення та розвитку всіх сфер українського суспільства, поглиблення євроінтеграції, з одного боку, й припинення військових проявів на Сході України, з іншого. Тобто, останні події в Україні й зростання активності військових проявів на Сході України призвели до створення нових волонтерських громадських організацій за рахунок активності й ініціативи громадськості, більшу частину якої складають представники молодого покоління.

Резюмуючи, зауважимо, що активна участь молоді у волонтерській діяльності в Україні надає їм змогу усвідомити спільний внесок у підтримку країни. При цьому волонтерська діяльність набула всіх ознак найбільш дієвої

форми самоорганізації населення. Дану думку можна підтвердити й отриманими даними проведеного загальнонаціонального дослідження «Волонтерство в Україні», де зазначено, що майже 87% українців вважає, що волонтерська діяльність допомагає зміцненню миру та майже 62% українців визнають значну роль волонтерів у політичних змінах [6, с. 14-15].

Залучення волонтерів до соціальної роботи залишається одним із головних завдань, що ставиться сьогодні перед соціальними службами. У першу чергу, служби таким чином можуть вирішити проблему недоукомплектованості кадрового складу. Але одна справа, коли такі волонтери є фахівцями-професіоналами, і зовсім інша, коли до вирішення проблем залучаються добровольці-аматори, у яких немає спеціальних знань, умінь та навичок для проведення тих чи інших видів соціальної роботи або надто юні за віком і мають досить незначний досвід роботи.

Волонтери залучаються до основних видів соціальної роботи: профілактика, обслуговування, адаптація, патронаж. При цьому волонтер вибирає собі завдання за принципом «бажання» чи «готовності» власного уподобання та з урахуванням наявності елементарних навичок, що потрібні для виконання тієї чи іншої справи. Робота для волонтера важлива і вагома, незалежно від того, де він працює: у бібліотеці чи з дітьми-інвалідами. При виконанні конкретного завдання вони враховують важливість їх допомоги як для центрів соціальних служб для молоді, так і для їх клієнтів.

Розвиток волонтерівського руху потребує докладання максимальних зусиль для його організації і правильного спрямування. Для справжньої підтримки в Україні роботи волонтерів потрібні значна координація зусиль між провідними установами та організаціями соціального захисту й освіти, органів виконавчої влади і місцевого самоврядування усіх рівнів. А потреба у них визначається непростою соціально-економічною ситуацією у нашій країні і з часом лише зростатиме.

Студентські волонтерські групи працюють у профілактичному, інформаційно-просвітницькому, рекреативному, реабілітаційному, соціально-

рекламному, соціально-побутовому, охоронно-захисному, діагностико-корекційному та фандрейзинговому напрямках.

Волонтерська діяльність, пройшовши історичний шлях, розвивається на теренах України, маючи при цьому, значний світовий досвід.

Незважаючи на певні позитивні зміни, труднощі у діяльності волонтерства зберігаються. Головною проблемою волонтерського руху в Україні залишається питання організації волонтерської діяльності. А саме впровадження законодавчих механізмів у практичне життя. Волонтерство – це невичерпний, потужний ресурс, який застосовується з метою реалізації соціальної політики в державі, існує лише гостра потреба донести через засоби масової інформації можливості і користь цієї діяльності для суспільства. Для молоді волонтерство – це шлях для самореалізації і формуванню активної громадської позиції. Волонтерська діяльність є початковим етапом розбудови та розвитку громадянського суспільства. Безпосередня участь молоді у волонтерському русі є важливим елементом на шляху подолання байдужості та повернення до звичаїв та традицій українського суспільства.

Загальнонаціональний волонтерський рух в умовах війни складається із наступних положень:

- організація допомоги та координація дій військовим підрозділам. Волонтери займаються збором та доставкою необхідного обладнання, медикаментів, продуктів харчування та інших ресурсів для військових підрозділів;

- Волонтери можуть надавати психологічну підтримку, консультування та допомогу родинам військовослужбовців, які переживають стрес та емоційні труднощі через участь своїх близьких у воєнних діях;

- надання медичної допомоги пораненим воїнам та забезпечення їх усіма необхідними медичними препаратами. Волонтери можуть надавати медичну допомогу пораненим воїнам на передовій, а також забезпечувати їх транспортування до лікувальних закладів;

- підтримка ветеранів війни. Волонтери займаються організацією та проведенням заходів для ветеранів, надають усю необхідну допомогу та підтримку у повсякденному житті;
- збір, фасування та доставка гуманітарної допомоги. Волонтери можуть займатися збором та доставкою гуманітарної допомоги для постраждалих від воєнного конфлікту, включаючи продукти харчування, одяг, медикаменти та інші необхідні ресурси;
- благодійні заходи, акції під час яких здійснюється збір коштів на потреби військових. Волонтери можуть виступати організаторами та проводити благодійні заходи, які допоможуть залучити кошти на потреби воєнних підрозділів, включаючи придбання необхідного обладнання та забезпечення життєвих умов воїнів;
- проведення інформаційно-роз'яснювальних робіт з громадськістю щодо військових дій. Волонтери можуть організувати лекції, семінари та тренінги, які допоможуть населенню отримати необхідну інформацію та бути обізнаними щодо ситуації яка склалася в країні (воєнний конфлікт, його наслідки та шляхи вирішення проблем);
- постійна підтримка та допомога внутрішньо переміщеним особам. Волонтери можуть надавати допомогу внутрішньо переміщеним особам, які у зв'язку з агресією РФ були вимушені покинути свої домівки, забезпечуючи їх житлом, продуктами харчування, медичною допомогою та іншими необхідними умовами та потребами;
- мир та примирення. Волонтери можуть організувати та проводити просвітницькі заходи, спрямовані на пропаганду миру, примирення та вирішення конфліктів шляхом діалогів.

3.2. Зміни законодавства у сфері волонтерської діяльності

Волонтерський рух в Україні став рушійною силою та зброєю проти ворога-окупанта. Ще з самого початку повномасштабного вторгнення РФ волонтери об'єдналися та мужньо тримали свій фронт, спільно долали наслідки та давали відсіч ворогу.

На волонтерів покладене широке коло завдань за яке вони несуть відповідальність перед українським народом:

- придбання необхідних для військових амуніції, засобів захисту, зв'язку та розвідки;
- надання різного характеру допомоги військовим, ВПО та іншим людям, що потребують такої допомоги (матеріальної, медичної, юридичної та психологічної);
- здійснення евакуаційного супроводу людей з окупованих територій, перевезення медикаментів та інших необхідних товарів до тимчасово захоплених російськими окупантами населених пунктів;
- допомагають вимушеним переселенцям та біженцям з пошуком житла, продуктами харчування, одягом тощо.

Головне завдання Національної стратегії в першу чергу, розвиток громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки є сприяння розвитку волонтерської діяльності, у т. ч. усунення суперечностей між положеннями Закону України «Про волонтерську діяльність» та Податкового кодексу України щодо оподаткування доходів, пов'язаних із провадженням волонтерської діяльності, та удосконалення законодавства про волонтерську діяльність у частині залучення до відповідної діяльності дітей і молоді, а також здійснення заходів для формування культури волонтерської діяльності у здобувачів освіти.

Важливим етапом для розвитку волонтерського руху стало ухвалення Верховною Радою України 15 серпня 2022 р. в другому читанні двох законопроектів, спрямованих на виконання цього завдання Національної

стратегії. Закон «Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності» розширює перелік напрямів волонтерської діяльності. Передусім у цей документ внесено корективи, пов'язані з переходом російської агресії проти України у повномасштабну війну. Серед основних напрямів волонтерської діяльності визначено наступні:

- запровадження заходів із подальшим спрямуванням їх до національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації проти України;
- надання та підтримка осіб/сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах через шкоду, завдану бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією;
- подолання наслідків у зв'язку із збройною агресією рф та з подальшим відновленням України, а також подолання наслідків після збройної агресії Російської Федерації проти України.

Неповнолітні особи у зв'язку зі змінами можуть здійснювати волонтерську діяльність, але за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника; спільно з батьками чи піклувальниками можуть здійснювати свою волонтерську діяльність діти яким виповнилося чотирнадцять років. Такі зміни були прийняті з метою формування культури волонтерства та розвитку соціальної активності особистості.

Для визначення державної підтримки розвитку волонтерського руху були сформульовані відповідні положення, які передбачають визначення державної підтримки розвитку волонтерської діяльності. Положення є основним фундаментом для подальшого вдосконалення законодавства щодо запровадження системи цільових програм з метою розвитку волонтерської діяльності на рівні органів державної влади та місцевого самоврядування. Було встановлено обов'язок з боку органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб, щоб забезпечувати сприятливі умови для

здійснення волонтерської діяльності та підвищувати її суспільний престиж з подальшим створенням передумов для її розвитку, підтримки й заохочення діяльності волонтерів в Україні.

Перелік видів державної підтримки діяльності волонтерських організацій, серед яких:

- надання правової, фінансової, організаційної, методичної, інформаційної допомоги волонтерам, організаціям та установам, що залучають волонтерів до провадження волонтерської діяльності на території України;
- розроблення та імплементація загальнодержавних цільових програм з підтримки розвитку волонтерства та підвищення кваліфікації волонтерів.

Ще один Закон України від 15 серпня 2022 р., а саме: «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України»⁷⁴, виключає з доходів фізичних осіб, які оподатковуються:

1) кошти або вартість майна (послуг), що надаються як допомога на лікування та медичне обслуговування платника податку або члена сім'ї фізичної особи першого ступеня споріднення, дитини, яка перебуває під опікою або піклуванням платника податку за рахунок неприбуткових організацій;

2) витрати неприбуткової установи чи організації на проведення медичного огляду та вакцинації волонтера, інших лікувально-профілактичних заходів, безпосередньо пов'язаних з наданням волонтерської допомоги відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність»;

3) суми, відшкодовані волонтеру в установленому законодавством порядку логістичних витрат. Крім того, у Законі визначаються такими, що не включаються громадськими та благодійними організаціями до розрахунку суми для реєстрації платником ПДВ, операції з ввезення гуманітарної допомоги.

Передбачено, що неприбуткові організації не позбавляються статусу неприбутковості на період дії правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за передачу майна, надання послуг неприбутковою організацією для допомоги фізичним особам, що постраждали чи можуть постраждати внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. Ефективним етапом подальшої реалізації нового Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України» стало схвалення парламентом України змін до статті 165.1.42 щодо розширення переліку неприбуткових організацій, від яких учасники різних організаційних заходів отримують суми коштів (допомогу) у вигляді оплати чи компенсації витрат учасників таких заходів за участь у них, а також за проживання, харчування, проїзд до місця проведення заходів та у зворотному напрямку.

Доцільність усіх перелічених змін відповідно до пропозицій Карти правових реформ для громадянського суспільства трактується забезпеченням принципу рівності в оподаткуванні щодо всіх громадських об'єднань, благодійних організацій та встановленням вимоги їх неприбутковості. Отже, внесення змін у існуючому вигляді є повністю доцільним відповідно до сприятливого законодавства для організацій громадянського суспільства.

Таким чином, законодавство може бути змінене для забезпечення правового статусу волонтерів, включаючи визнання їх права на безоплатну працю та соціальний захист.

Законодавство може включати механізми для регулювання волонтерської діяльності, включаючи вимоги до організацій, які залучають волонтерів, та процедури для реєстрації та контролю їх діяльності.

Законодавство може визначати права та обов'язки волонтерів, включаючи їх право на недискримінацію, право на безпеку та захист від насильства, а також обов'язок дотримуватися етичних стандартів та правил поведінки.

Законодавство може передбачати пільги та підтримку для організацій, які залучають волонтерів, включаючи податкові пільги, фінансову підтримку та інші заходи для стимулювання волонтерської діяльності.

Законодавство може встановлювати механізми для вирішення конфліктів та спорів, які можуть виникнути у зв'язку з волонтерською діяльністю, включаючи процедури медіації та арбітражу.

Законодавство може сприяти співпраці між органами влади, громадськими організаціями та волонтерами для забезпечення ефективної координації та розподілу ресурсів у сфері волонтерської діяльності.

3.3. Громадянська освіта в Україні як важлива передумова підвищення рівня громадянської активності всередині українського суспільства серед молоді

Громадянська освіта в Україні є важливою передумовою підвищення рівня громадянської активності всередині українського суспільства, особливо серед молоді.

Рисунок 3.1 – Основні завдання громадянської освіти

Робота з молоддю завжди була в пріоритеті Молодіжного центру громадянської освіти. Зараз як ніколи важливо давати молоді простір і

безпечне та комфортне місце для розвитку власних ініціатив. Адже необхідно дослухатися до молодих людей, сприяти їх розвитку та формуванню власного бачення розвитку простору навколо себе.

Формування громадянської ідентичності та свідомості - громадянська освіта допомагає молодим людям розуміти свої права та обов'язки як громадян, а також виховує почуття належності до своєї країни та відповідальності за її майбутнє. Розвиток громадянських компетенцій - громадянська освіта сприяє розвитку навичок критичного мислення, аналізу інформації, вміння приймати обґрунтовані рішення та вести діалог з іншими людьми. Формування громадянської культури - громадянська освіта надає знання про основні цінності та принципи демократичного суспільства, прав людини, толерантності. Вона також сприяє розвитку навичок громадянського поведінки, які включають в себе вміння слухати та поважати думку інших, брати участь у громадських заходах та ініціативах. Підготовка до громадянської участі - громадянська освіта допомагає молодим людям зрозуміти, як вони можуть впливати на прийняття рішень у своєму суспільстві. Вона надає знання про механізми громадської участі та розвиває навички організації та лідерства.

Для реалізації громадянської освіти в Україні необхідно виконувати наступні напрямки:

- розвивати інформаційну базу та методичні матеріали для вчителів, які працюють за напрямком громадянської освіти;
- впроваджувати інтерактивні методи навчання, які стимулюють активну участь учнів у процесі навчання та виховання;
- організувати громадські заходи та проекти, які сприяють формуванню громадянської свідомості та активності;
- посилювати співпрацю з громадськими організаціями та іншими партнерами для реалізації громадянської освіти.

Громадянська освіта в Україні має велике значення для формування активної та відповідальної громадянської позиції серед молоді. Її розвиток та впровадження сприятимуть побудові сильного та демократичного суспільства.

Основні чинники громадянської освіти виступають новими соціально-політичними реаліями українського суспільства, з подальшою необхідністю зміцнення спільних та обов'язкових для громадян демократичних цінностей і національних пріоритетів. Рівень громадянської свідомості та обізнаності, передусім дітей та молоді, щодо наявних механізмів громадської участі цілком та повністю вимагає включення програм з питань громадянської освіти до освітнього процесу. Формування громадянської освіти є ключовою сходинкою до сприяння формуванню громадянської ідентичності та здатності людини усвідомлювати зроблений вибір. З початку 2018/19 навчального року в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) було запроваджено інтегрований курс «Громадянська освіта» для учнів 10 класів, а на початку жовтня 2018 р. Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням схвалив Концепцію розвитку громадянської освіти в Україні (далі – Концепція). Нові виклики та наявна програма з громадянської освіти в Україні потребує подальшого розвитку та вдосконалення.

Формування належного рівня освітньої програми, яка включає в себе наявність виборчої грамотності має стати для дітей та молоді однією із важливих складових.

З метою цього розумно буде передбачити в рамках освітньої програми для старших класів вивчення окремого розділу з питань електоральної участі, який би стосувався виключно типів виборів, виборчого права, відповідальності молоді під час виборів, процедури голосування (і за кордоном включно), способів зміни виборчої адреси тощо.

Просвітницька робота відіграє пряму участь громадян України в суспільно-політичних процесах, на місцевому рівні – це передусім загальні збори, місцеві ініціативи, бюджет участі, петиції тощо. В інформаційному просторі допомагає орієнтуватися громадянська освіта, яка швидко розширюється й урізноманітнюється, а також володіє вмінням критично сприймати й продумувати наявну інформацію.

Серед основних напрямів оновлення змісту освіти важлива роль належить запровадженню й розвитку сучасної медіаосвіти та медіаграмотності. Упровадження медіаосвіти в Україні пов'язане з курсом України на повноправне входження до Європейського Союзу. Медіаосвіта виступає основним пріоритетним напрямком освітньої політики країн ЄС. Європарламент наприкінці 2008 р. ухвалив Резолюцію 2008/2129(INI) щодо медіаграмотності у цифровому світі.

Концепція сучасної громадянської освіти передбачає впровадження нових освітніх програм, завдяки яким, надається доступ до громадянської освіти не лише дітям та молоді, а й всьому суспільству. Це дасть можливість залучити різні вікові категорії населення України.

Така діяльність може стати одним із пріоритетних напрямів освітніх курсів у рамках програм освіти впродовж всього життя. Для підтримки діяльності громадянської освіти необхідно на постійній основі залучати українські ОГС. На Prometheus (громадському проєкті масових відкритих онлайн-курсів – МВОК) розміщено цикл курсів з громадянської освіти. Окрім інформаційно-просвітницького складника програми з громадянської освіти, важливо передбачити й практичну діяльність. Зокрема, для інтегрованого курсу «Громадянська освіта» доцільно додати можливість оцінювати його результати не лише за тестами/ екзаменами, а й за участю учнів/студентів у реальних громадських проєктах.

Проєкти ОГС у сфері громадянської освіти в Україні. В Україні реалізується низка проєктів з підвищення рівня громадянської обізнаності та участі, як-от проєкт «Громадянська освіта в Україні: рівень ефективності

взаємодії вищої, середньої школи та неформальної освіти», який реалізовує неприбуткова ГО Фонд «Європа ХХІ». ОГС долучаються до розв'язання проблеми розвитку демократичної політичної культури через громадянську освіту, такими проєктами є, зокрема, «Мережа громадянської освіти», запроваджений Радою міжнародних досліджень та обмінів (IREX), «Впровадження інноваційних технологій у громадянську освіту» ГО «Центр демократичного лідерства».

Швейцарсько-український проєкт «Децентралізація для покращення демократичної освіти» (DECIDE) реалізується в Україні ГО «DOCCU» у партнерстві із Цюрихським педагогічним університетом (Швейцарія) за підтримки Швейцарії в особі Швейцарського офісу співробітництва в Україні.

Метою проєкту є підтримка двох ключових реформ – освіти та децентралізації. Платформа «Живемо в демократії» (Living Democracy) стартувала в межах швейцарсько-українського проєкту ГО «DOCCU» за сприяння уряду Швейцарської конфедерації.

Сайт був створений в першу чергу для вчителів, які в пошуках необхідної інфомації для проведення змістовних уроків про демократію, громадську позицію та вивчення захисту прав людини. На сайті можна знайти інформацію про димократичне виховання та свободу за зразком життя європейської спільноти. Розробники поділили на декілька критеріїв користувачів: учителі, учні, батьки та керівники шкіл.

Отже, останні дві категорії будуть доопрацьовані координаторами проєкту впродовж найближчих двох років. Фахівці сайту пропонують посібники, ілюстровані картки та відео з навчальним контентом щодо подолання конфліктів, забезпечення рівності, плюралізму тощо. Інструменти платформи допомагають швидко відсортувати матеріали за темою, віком учнів чи типом навчального матеріалу.

Висновки до третього розділу

1. Визначили, що сьогодні актуальним питанням є поширення волонтерської діяльності в Україні із залученням молодіжного активу для підтримки та допомоги тим, хто її потребує. Особливістю волонтерської діяльності в Україні є те, що основну чисельність її складають молоді громадяни, учні та студенти.

2. В результаті дослідження сформували основні напрямки за якими здійснювалась волонтерська допомога у період 2014-2016 роки. Обґрунтували, що студентські волонтерські групи працюють у профілактичному, інформаційно-просвітницькому, рекреативному, реабілітаційному, соціально-рекламному, соціально-побутовому, охоронно-захисному, діагностико-корекційному та фандрейзинговому напрямках. Сформували положення, згідно яких функціонує загальнонаціональний волонтерський рух.

3. Також сформовано положення для визначення державної підтримки розвитку волонтерської діяльності, котрі мають стати фундаментом для подальшого вдосконалення законодавства щодо запровадження системи цільових програм сприяння розвитку волонтерської діяльності на рівні органів державної влади та місцевого самоврядування.

4. Визначено перелік видів державної підтримки волонтерської діяльності.

Обґрунтовано основні завдання громадянської освіти та наведені напрямки реалізації громадянської освіти в Україні.

5. Визначено, що для забезпечення доступності програм з громадянської освіти не лише для дітей та молоді важливо передбачити впровадження таких освітніх програм у рамках неформальної та інформальної освіти, що, зокрема, передбачено Концепцією. Це допоможе охопити різні вікові категорії населення України.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. В результаті дослідження було сформовано наступні інструменти, які можуть бути використані для реалізації державної молодіжної політики на місцевому рівні під час воєнного стану. Зокрема: утворення молодіжних рад або комітетів на місцевому рівні, які будуть включати представників молоді та координувати діяльність організацій та об'єднань, спрямованих на допомогу військовим підрозділам та ветеранам; розробка та впровадження програм психологічної підтримки для молоді, яка має близьких, що перебувають на фронті або повернулися з воєнних дій; організація молодіжних медичних центрів та бригад, які надаватимуть медичну допомогу пораненим воїнам та їх родинам; проведення тренінгів та семінарів для молоді з питань психологічної підтримки та допомоги ветеранам; організація гуманітарних акцій та збору матеріальної допомоги для постраждалих від воєнного конфлікту; проведення благодійних заходів та збору коштів на потреби воєнних підрозділів та ветеранів; організація освітніх та інформаційних заходів для молоді щодо воєнних дій, їх наслідків та шляхів вирішення проблем; створення центрів підтримки внутрішньо переміщених осіб, які будуть надавати житло, продукти харчування та медичну допомогу; організація та проведення заходів, спрямованих на пропаганду миру, примирення та вирішення конфліктів шляхом дипломатії та переговорів; залучення молоді до добровольчої роботи та участі у програмах допомоги воєнним підрозділам та ветеранам.

Ці інструменти можуть бути використані на місцевому рівні для забезпечення реалізації державної молодіжної політики під час воєнного стану та надання необхідної допомоги військовим підрозділам та ветеранам.

2. Політика державної підтримки розвитку громадянського суспільства, співпраці між владою та організаціями громадянського суспільства, міжсекторальної взаємодії, що здійснювалась у попередні роки, має наслідком

високу адаптивність до роботи в кризових ситуаціях та спроможність громадських інститутів. Це стало особливо очевидним під час повномасштабного воєнного вторгнення РФ в Україну. Підсумовуючи, зазначимо: стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2021 р. та першій половині 2022 р. свідчить про те, що в Україні, хоча й протягом тривалого періоду, вдалося створити сприятливе нормативно-правове середовище для діяльності ОГС, налагодити міжсекторальну взаємодію та ефективну комунікацію між владою та організаціями громадянського суспільства.

Отже, для подальшого зміцнення стійкості країни, розвитку ОГС, створення з боку держави необхідних передумов для підтримки громадянських ініціатив в умовах нових викликів доцільно здійснювати системні кроки з подальшої реалізації напрямів Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки.

3. Запропоновані напрямки державної політики мають сприяти подальшому інституційному становленню ОГС, стимулюванню участі громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України, посилювати й розвивати нові форми міжсекторальної співпраці, підтримувати волонтерський рух, а також комунікацію та співпрацю українських ОГС з міжнародними організаціями.

4. Усі критерії відіграють важливу, роль та зосереджують першочергові завдання відповідно на вагому роль ОГС в процесі відновлення країни після завершення російсько-української війни, а також у подальшому євроінтеграційному просуванні. Хочу зауважити: 2022 рік став роком нових викликів, завдяки якому виник небувалий розвиток волонтерського руху в Україні, що засвідчив загальнонаціональну мобілізацію українського суспільства у відповідь на комплексні загрози та безпекові ризики, загальні соціальні та гуманітарні виклики. На сьогодні волонтерство в Україні є одним із виявів реальних широких демократичних рухів, які мають мозаїчне

фінансування «знизу» і спрямовані на виконання соціальних функцій громадянського суспільства.

5. Важливими передумовами стабільності та стійкості українського суспільства, зокрема волонтерства була та залишається підтримка демократичних ініціатив з боку держави, захист й збереження ресурсних можливостей та стійкість українського суспільства під час та після завершення широкомасштабної війни РФ проти України, а також для існування наявних та новостворених належних засад сталого миру в Україні та загалом для подальшого зміцнення демократії в державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болотська О. А. Розвиток академічної мобільності студентів як реалізація принципів Болонського процесу у вищій освіті України. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 1. С.23-27.
2. Бондаренко З.П., Журавель Т.В., Лях Т.Л. та ін. Менеджмент волонтерських груп від А до Я. 2012.С. 7-21.
3. Брензович К. С., Немеш Є. П. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально-економічний розвиток країн. *Економіка та суспільство*. 2017. № 10. С. 32–36.
4. Вайнілович Н. Волонтерський рух у сучасному українському суспільстві: мотиваційний аспект. *Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. 2010. № 2.С. 407-410.
5. Войтович Р. В., Ворони П. В. Форум прямої демократії. Матеріали доповідей та тез всеукраїнської науково-практичної конференції 4 грудня 2018 р. Київ: АртЕк, 2019. С.401-409.
6. Войтович Р. В., Ворони П. В. Форум прямої демократії. Матеріали доповідей та тез всеукраїнської науково-практичної конференції, 4 грудня 2018 року Київ: АртЕк, 2019. С.147-152.
7. Войтович Р.В. Публічне управління в умовах інституційних змін. Колективна монографія.Київ: АртЕк, 2023. С. 470-475 с.
8. Драпушко Р., Горінов П., Захаренко К.В. Міненко Є. Державна молодіжна політика України умовах Європейської інтеграції: виклики та можливості. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія - Публічне управління та адміністрування. 2022. Том 33(72) № 4. С. 7-12.
9. Драпушко Р., Горінов П., Міненко Є. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія- Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33(72) № 3. С. 54–59.

10. Драпушко Р., Горінов П., Попатенко М., Філик Н. Молодіжна політика України через призму демографічних: стан та тенденції. Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практики. ДІСМП. 2022. № 1. С. 31-38.

11. Зверева І. Волонтерський рух: досвід, проблеми, перспективи: робочі матеріали семінару. 2000. С.18-22.

12. Каплан Ю. Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року. Матер. щоріч. доп. Київ: НІСД, 2022. С. 56-59

13. Карпенко М. Українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ: проблеми й перспективи розвитку: веб сайт. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakhvoyennoyi-ahresiyi-rfproblemy-y> (Дата звернення: 20.03.2023).

14. Коваль Г. Сутність державної молодіжної політики. Наукові праці. Науково-методичний журнал. Державне управління. 2011. Том 159. Випуск 147. С.62-65.

15. Куйбіда В.С. Публічне управління та публічна служба в Україні: стан проблем та перспективи розвитку. Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю, 07-08 вересня 2018 р. Київ: Ліра-К, 2018. С.518- 520 с.

16. Мельник Л.В., Акімова Л.М. Фінансова та еколого-економічна політика в умовах децентралізації влади в Україні. Частина 1: монографія. Київ: Кондор, 2023. 170 с.

17. Парубчак І.О. Особливості державної молодіжної політики в трансформаційних процесах України. Ефективність державного управління в контексті європейської інтеграції. Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю. Львів: ЛРІДУ НАДУ. 2014. С. 229 - 231.

18. Парубчак І.О. Політико - правові засади реалізації державної регіональної молодіжної політики. Внутрішня політика держави: сутність,

принципи, методологія. Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю. Львів: ЛРІДУ НАДУ. 2015. С. 83 - 85.

19. Парубчак І.О. Вдосконалення системи управління регіональною державною молодіжною політикою. Актуальні проблеми реформування державного управління в Україні. Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю. Львів: ЛРІДУ НАДУ. 2016. С. 224 - 227.

20. Парубчак І.О. Концептуальні засади трансформації державної молодіжної політики в Україні. Демократичні стандарти професійного навчання та діяльності публічних службовців: теорія і практика. Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю. Львів: ЛРІДУ НАДУ. 2017. С. 93 - 96.

21. Парубчак І.О. Демократичні стандарти врядування в галузі державної молодіжної політики України. Демократичні стандарти врядування і публічного адміністрування. Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю. Львів: ЛРІДУ НАДУ. 2018. С. 380 - 384.

22. Парубчак І.О. Біоетика і право як засоби соціального регулювання людства. Біоетика в системі охорони здоров'я і медичної освіти. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Львів: ЛНМУ ім.Д.Галицького. 2019. С. 402 - 404.

23. Подольчак Н.Ю. Публічне адміністрування та економічна безпека в умовах європейської інтеграції. Монографія. Львів: Ліга-Прес, 2022. – С.269-272.

24. Пушкар М. С., Пушкар Р. М. Контролінг — інформаційна підсистема стратегічного менеджменту: монографія. Тернопіль: Картбланш, 2004. 370 с.

25. Титенко Л.В., Богдан С.В. Управлінський внутрішній контроль в системі забезпечення економічної безпеки підприємства. Економіка та суспільство. 2018. Вип. 19. С. 1358-1363

26. Цветков В., Кресіна І., Коваленко А. Суспільна трансформація і державне управління в Україні : політико-правові детермінанти: монографія. Київ: Ін Юре, 2023. 496 с.

27. Шевчук О.А. Державний фінансовий контроль в Україні: теорія, методологія, практика: монографія. Київ. Ін Юре, 2014. 44 с.

28. Цветков В., Кресіна І., Коваленко А. Суспільна трансформація і державне управління в Україні: політико-правові детермінанти: монографія Київ: Ін Юре, 2023. — 496 с.

29. Хомишин І. Причини та наслідки освітніх міграцій. Вісник НУ «Львівська політехніка». 2018. № 906 (20). С. 109–116.

30. Шевчук О.А. Державний фінансовий контроль в Україні: теорія, методологія, практика: монографія. Київ, 2014. 44 с.

31. Безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, типом місцевості та віковими групами 2021 році: веб сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/eans/eans_u/arch_bnsmv_u.tm (дата звернення: 13.03.2023).

32. Безкоштовний доступ до послуг та сервісів: 100+ компаній, які допомагають українцям під час війни. AIN.UA: веб сайт URL: <https://bit.ly/3MBbEgJ> (Дата звернення: 28.09.2023).

33. В ООН прогнозують до 8,3 млн біженців з України. Слово і діло: веб сайт. URL: <https://bit.ly/3MSlnzL> (Дата звернення: 28.09.2023).

34. Депутати вимагають від мера Полтави звіту про виконання програми «Полтавський спротив». Інтернет-видання Полтавщина: веб сайт. URL: <https://bit.ly/3lyGP0u> (Дата звернення: 28.09.2023).

35. Дев'яте загальнонаціональне опитування. Соціологічна група Рейтинг: веб сайт. URL: <https://bit.ly/3sO6mqk> (Дата звернення: 28.09.2023).

36. Загальна декларація волонтерів, прийнята на XI конгресі Міжнародної асоціації волонтерів. Права людини. Просвіта. 2002. С. 67—80.

37. Організаційні засади механізмів державної політики щодо забезпечення соціальної мобільності молоді. *Державне управління: удосконалення та розвиток*: веб сайт. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1419> (дата звернення: 28.09.2023).

38. Молодіжний центр під час війни». Всеукраїнський молодіжний центр: веб сайт. URL: <https://bit.ly/3LFg3xY> (Дата звернення: 28.09.2023).

39. Модель реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації: веб сайт URL: <https://decentralization.gov.ua/youth/molod-v-oth> (Дата звернення: 23.03.2023).

40. Публічне управління: від теорії до практики [Електронний ресурс] : матеріали симпозиуму до 15-річчя утворення кафедри державного управління і місцевого самоврядування 25 лист. 2016 р. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2016. – 132 с

41. Репрезентативне соціологічне дослідження становища молоді в Україні 2021. Міністерство молоді та спорту України: веб сайт. URL: <https://bit.ly/38IYKif> (Дата звернення: 28.09.2023).

42. Українці повертаються до роботи: опитування. Happy Monday: веб сайт. URL: <https://bit.ly/3yPQRc6> (Дата звернення: 28.09.2023).

43. Указ Президента України «Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року» від 12.03.2021р. № 94/2021. Урядовий кур'єр. 2021

44. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011р. № 3236-17. Урядовий кур'єр. 2011.

45. Цифра дня. Скільки українців втратили роботу через війну. Великий Київ: веб сайт. URL: <https://bit.ly/3ltRXf8> (Дата звернення: 28.09.2023).

46. Pejcinovic Buric M. (2020) Resolution on the Council of Europe youth sector strategy 2030: веб сайт. URL: <https://www.coe.int/en/web/youth/youth-strategy-2030> (Дата звернення: 20.03.2023).

47. Youth2030: The United Nations Strategy on Youth: веб сайт. URL: https://www.un.org/youthenvoy/wp-content/uploads/2018/09/18-00080_UN-Youth-Strategy_Web.pdf (Дата звернення: 13.08.2023).

48. Situation Overview: Movement of Ukrainians back into Ukraine. Operations data portal UNHCR: веб сайт. URL: <https://bit.ly/3NqA8cP> (Дата звернення: 28.09.2023).

49. Ukraine refugee situation. Operations data portal UNHCR: веб сайт.
URL: <https://bit.ly/3wBSQsv> (Дата звернення: 28.09.2023).